

УДК 811.161.2'366

Л. І. Конюхова, О. В. Колодка

ДО ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ ПРИЙМЕННИКІВ У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Конюхова Л. І., Колодка О. В. До проблеми функціонування просторових прийменників у мові засобів масової інформації.

У статті проаналізовано мас-медійні тексти з погляду вживання прийменників. Звернуто увагу на нормативність уживання просторових прийменників, вказано на те, що просторові прийменники мають певні відтінки значень і тому журналісти повинні ретельно добирати ці прийменники в кожній мовній ситуації.

Ключові слова: просторові прийменники, контактні прийменники, синонімічні прийменники, мас-медійні тексти.

Конюхова Л. И., Колодка О. В. К проблеме функционирования пространственных предлогов в языке средств массовой информации.

В статье проанализированы масс-медийные тексты с точки зрения употребления предлогов. Обращено внимание на нормативность употребления пространственных предлогов, указано на то, что пространственные предлоги обладают определенными оттенками значений и поэтому журналисты должны тщательно подбирать эти предлоги в каждой языковой ситуации.

Ключевые слова: пространственные предлоги, контактные предлоги, синонимические предлоги, масс-медийные тексты.

Konyukhova L. I., Kolodka O. V. To the Problem of Functioning of the Prepositions of Place in the Language of the Mass Media.

The article analyses the mass-media texts in terms of the usage of prepositions. The peculiar attention is paid to the correctness of using the prepositions of place. It is pointed, that the prepositions of place possess certain shades of meaning and that is why journalists must be very precise in choosing these prepositions in every language situation.

Key words: the prepositions of place, the contactive prepositions, the synonymic prepositions, the mass-media texts.

Мова ЗМІ не лише свідчить про культуру мови суспільства, а й утверджує мовну норму. Дуже важливо, щоб сучасні медіа пропонували споживачам своєї продукції правильну мову, щоб сприяли засвоєнню власне української мовної норми, яка вбирає в себе внутрішньомовні й позамовні чинники, що відображають напрям руху суспільства. Мовознавець М. Пилинський зауважує, що норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний чинник, що відповідає мовній системі і становить ... найкращий для конкретного випадку варіант, що відібрало суспільство на певному етапі розвитку [8, с. 94].

Саме журналісти можуть ефективно впроваджувати мовну норму в повсякденне спілкування людей. У вживанні слів пересічний громадянин орієнтується перш за все на мову мас-медіа. Журналістові важливо звертати увагу на нормативне використання всіх слів – і самостійних частин мови, й службових.

Прийменники функціонують у нашій мові як звичайні повнозначні слова. Іноді вони є носіями не лише граматичного, але й концепційного значення. Тому дуже важливо вживати їх у точному значенні. Однак ці хоч і маленькі слова свого часу зазнали впливу інших мов, що спричинило плутанину в їх уживанні. Пересічний українець іноді вагається, як правильно сказати: *це трапилося на селі чи в селі, поїхав до Києва чи в Київ, розташований біля університету, коло університету чи близько університету, живу в Україні чи на Україні* і т. ін.

Більшість людей, очевидно, думає, що подібні структури є синонімічними (за нашими спостереженнями, навіть мовознавці, здебільшого, не є послідовними в уживанні таких, на наш погляд, проблемних прийменників і в різних ситуаціях використовують їх по-різному, тобто як доведеться). Сформулювати нормативність уживання прийменників покликані засоби масової інформації, оскільки саме вони «працюють» на найширше коло споживачів – на суспільство взагалі. З огляду на це питання про особливості вживання прийменників у мові ЗМІ є актуальним і потребує розгляду.

Значення прийменників віддавна цікавило українських мовознавців. Відомі праці А. Колодяжного «Прийменник: Матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови», що вийшла 1960 року [4], І. Кучеренка «Теоретичні питання граматики української мови», яка вийшла 1964 року [6], та «Лексичне значення

прийменника», яка вийшла 1973 року [5] та інші. Сучасний український мовознавець І. Вихованець проаналізував прийменники за різними критеріями класифікації – семантичним, синтаксичним, морфологічним, логічним, словотвірним і довів, що ці частини мови перш за все мають синтаксичне призначення [1, с. 16–24, [1, с. 51–52]. Учений назвав прийменники аналітичними синтаксичними морфемами, яким властиве значення семантико-синтаксичного відношення адвербіалізованого субстантива до інших компонентів речення або словосполучення. З формально-граматичного боку прийменник указує на синтаксичну залежність субстантива від інших слів у реченні або від усього речення в цілому [1, с. 19–21], [2, с. 25–26].

У найновішій науковій праці з морфології «Теоретична морфологія української мови» прийменники трактують як окремий тип слів-морфем, який найтісніше пов'язаний із синтетичними релятивними морфемами й основне функціональне призначення якого полягає в переведенні субстантива із синтаксичної субстантивної позиції в позицію прислівника [3, с. 330]. У цій науковій праці чітко класифіковано прийменники за семантичними типами й указано, які відношення передають ці частини мови, уживаючись з тими чи тими відмінками.

За певними ознаками виділяють три основні семантичні типи прийменників: 1) просторові; 2) темпоральні; 3) логічні.

Мета нашого дослідження – з'ясувати основні проблеми функціонування просторових прийменників у мові мас-медіа та вказати на причини виникнення цих проблем.

Мета передбачає виконання таких завдань: проаналізувати мас-медійні тексти з погляду вживання прийменників; звернути увагу на особливості вживання просторових прийменників; вказати на помилки, пов'язані з їх використанням; запропонувати шляхи розв'язання проблем, які стосуються функціонування просторових прийменників у мові ЗМІ.

У цій науковій розвідці звернемо увагу на проблеми використання в мовній практиці журналістів лише просторових прийменників, оскільки вони становлять основний тип прийменників узагалі. Вони поєднуються з іменниками конкретної семантики, об'єднують найбільшу кількість одиниць, забезпечують досить докладну диференціацію просторового значення, є підґрунтям для виділення інших типів прийменників.

Наші спостереження за особливостями функціонування прийменників цього типу в ЗМІ засвідчили, що журналісти активно використовують усю численну їхню групу. Причому, таке активне застосування цих частин мови в мас-медійній практиці, в основному, відповідає нормам. Однак на деякі прийменники цієї групи все ж необхідно звернути увагу.

У журналістів іноді виникають проблеми з просторовими прийменниками **у(в) – до**.

Ось приклади заголовків газети «Експрес», яка виходить у Львові:

До кімнати – і вдень, і вночі.

Спочатку футбол, а потім до армії.

За приховану камеру – у тюрму.

Тарас Стецьків: «Не пропустити «тушок» у виборчий блок».

Подібно вживають прийменники **у (в) – до** й на шпальтах іншої львівської газети – «Високий Замок»:

Блохін до Мундіалю доведе.

До Києва Мадонна везе власних лікарів і кухарів.

По шенгенські візи – у нові візові центри.

«Містер Ніхто» поведе Молдову в ЄС... Через Румунію

З національного парку – в ізолятор.

Від депресії – бігом у спортзал.

А ось речення із газетної реклами:

«Едельвейс» оголошує прийом у школу сучасного танцю.

Складається враження, що газетярм усе одно: **до кімнати** чи **в кімнату**, **до тюрми** чи **в тюрму**, **до Києва** чи **в Київ**, **до школи** чи **в школу**, **до центру** чи **в центр**, **до ізолятора** чи **в ізолятор** і т. д.

У монографії І. Фаріон «Мовна норма: знищення, пошук, віднова» зазначено: прийменник **в (у)** уживають із знахідним відмінком, що виражає значення часу дії (*посіяти в дощ*), міри вияву ознаки (*завдовжки в три кілометри*), часові відношення (*в епоху*). Поширення форм знахідного відмінка зі значенням руху до міста, села, на зразок *їхати в Київ* (поряд із правильним *їхати до Києва*), а також руху до приміщень – наслідок російськомовного впливу з подальшим узаконенням цих форм у перекладних словниках (зокрема РУС –1968 р.) у першій чи другій позиції : *поехать в город – поїхати в місто (до міста)* [9, с. 264]. Зауважимо, що «Новітній російсько-український словник» 2004 року в подібних структурах у першій

позиції пропонує прийменник **до**, а в другій позиції – **у (в)**: *идти в школу – йти до школи (в школу)* [7, с. 58]. Хотілося б, щоб і сучасні журналісти підтримували власне українські традиції щодо вживання прийменників із значенням руху до населеного пункту чи до приміщень. Тобто в мові мас-медіа такі значення мав би передавати прийменник **до**. Це сприяло б утвердженню норм української мови. Вважаємо, що тенденції, які передбачають зміцнення й закріплення норм української мови, слід упроваджувати на всіх рівнях: не лише друковані, а й усні ЗМІ повинні пропонувати такий прийменник, який властивий українській мові. Натомість телевізійники теж нерідко використовують подібні до російських, хоч, може, й нормативні, структури (адже перекладний словник, хоч і в другій позиції, усе ж подає їх як правильні). Ось приклади висловів, дібраних із мови телевізійників:

Мешканці неодноразово зверталися в міську раду (правильно до міської ради).

Завтра львів'яни прийдуть в ближні парки на толоку (правильно до парків).

Невластиве українській мові вживання прийменників спотворює її, певним чином пристосовує її до законів російської мови.

Ось ще декілька цікавих, на наш погляд, прикладів уживання просторових прийменників у газетних заголовках та підзаголовках:

«В Україні ми чужі». Щоб захистити вітчизняних фахівців, В'ячеслав Грозний пропонує створити на Україні об'єднання футбольних тренерів.

«Якщо лікар помилився, він відповість». В Україні створюють реєстр юристів із медичного права.

Де кардіолог? Мені погано! В Україні бракує 15% лікарів, які спеціалізуються на хворобах серцево-судинної системи.

Світло з вітерцем. Німці зведуть на Городоччині вітрову електростанцію.

Постає питання – як правильно: **в Україні** чи **на Україні**, **в Городоччині** чи **на Городоччині**?

Прийменники **в (у)** і **на** – просторові контактні. Контактні прийменники, як зазначено в «Теоретичній морфології української мови» [3, с. 334], можуть указувати на контакт із внутрішньою частиною просторового орієнтира (**в** + місц. в., **в** + род. в), з його поверхнею (**на** + місц. в.). Дослідники самої природи прийменників

наголошують: «Контактні прийменники внутрішньої локалізації ... вказують на локалізацію в межах просторового орієнтира (**в** + місц. в., **всередині** + род. в.) і на локалізацію в його центральних межах (**серед** + род. в.)» [3, с. 334].

Отже, рух до середини, до центру, наприклад, з окраїни передаємо через прийменник **в** (**у**). Тобто правильно: *іду в центр, іду в місто, іду, відповідно, і в Україну*. Так само: *перебуваю в центрі, в місті, в Україні*. Прийменник **на** передає значення руху від середини на край, на околицю, як-от: *іду на околицю, на село, на край міста, на Сихів, на Майорівку, на Городоччину; перебуваю на селі, на околиці, на краю міста, на Сихові, на Майорівці, на Городоччині*. Сама семантика слова Україна пов'язана зі словом *країна*, а не *окраїна*, як стверджують деякі недоброзичливці нашої держави, наприклад російський історик А. Карамзин це означає, що вживання прийменника **в** чи **на** зі словом *Україна*, як, до речі, й наголошування цього слова (правильно *Україна*, а не *Україна*), на наш погляд, виражає політичну позицію мовця. Ми ж не кажемо *на Польщі, на Росії, на Угорщині*, а лише *в Польщі, в Росії, в Угорщині*. Відповідно, слід казати *в Україні*, й не інакше. Але можна *на Городоччині, як і на Київщині, на Дніпропетровщині, на Львівщині, на Чернігівщині*.

Наші спостереження засвідчили, що журналісти здебільшого правильно вживають просторовий контактний прийменник зі словом **Україна**. Однак зрідка трапляються помилки, що вказує на політичну некомпетентність автора публікації.

Аналізуючи мас-медійні тексти, ми звернули увагу на те, що просторове значення прийменника **на** журналісти можуть сплутати з логічним. Наприклад, у заголовку *У Венеції або пішки йдеш, або на гондолі пливеш* сполучення *на гондолі* є обставиною способу дії. Прийменник **на** є просторовим, і тому тут він недоречний. Спосіб дії правильно було би передати одним словом – *гондолою*.

Ще одна, на перший погляд, неважлива проблема функціонування просторових прийменників – уживання **поряд** і **поруч**, **поряд з** і **поруч з** як синонімічних і взаємозамінних. Ось приклади з газет:

У Львові відбулося урочисте відкриття нового офісу регіональної дирекції ВТБ Банку, який розташувався поруч із Стрийським парком.

*Заступник начальника управління транспорту Львівської міської ради Андрій Білоус пояснив, що, згідно зі схемою, «дев'ятка» має зупинку **поряд** з онкоцентром.*

Справді, прийменники **поряд** і **поруч** мають значення горизонтальної локалізації і вказують на місце з бічної сторони поблизу просторового орієнтира. Вони виражають просторову близькість, суміжність когось чи чогось з кимось чи з чимось або одночасність дії. Однак прийменник **поруч** слід уживати переважно із назвами осіб (від руки когось), а **поряд** (у ряді з ким, чим) – універсальний [9, с. 268]. Тобто ліпше було б сказати **поряд із Стрийським парком**.

Основним засобом вираження загальної просторової близькості до предмета є прийменник **біля**, стильовим еквівалентом якого виступає прийменник **коло** [3, с. 335].

У мас-медійних текстах цей прийменник є дуже поширеним, наприклад:

*Аби **біля** вашого будинку облаштували дитячий майданчик, треба написати заяву до мерії.*

***Біля** узбережжя Криму знову стався землетрус потужністю 5 балів.*

*Обурені люди з плакатами стояли **біля** будівлі Донецької облдержадміністрації.*

Однак зрідка трапляється, що журналісти замість прийменника **біля** використовують **близько** як абсолютний синонім, як-от:

***Біля** села Корчівці Глибоцького району Чернівецької області (**близько** українсько-румунського кордону) 28 березня загинув дельтапланерист, який повітрям повертався з Румунії на батьківщину.*

Мабуть, журналіст хотів уникнути невиправданого повтору того самого слова в одному реченні, тому й вирішив дібрати синонім.

Мовознавець Ірина Фаріон дає пояснення. Прийменник **біля** (поряд із синонімом **коло**) з родовим відмінком позначає місце: *біля трибуни, біля будинку*. Прийменник **близько** (поряд із синонімом **коло**) з родовим відмінком позначає приблизну кількість: *близько десяти години, близько трьох кілограмів* [9, с. 267].

Отже, у наведеному прикладі слід використати інший прийменник як синонімічний – наприклад, **коло, неподалік**.

Спостереження засвідчили, що іноді медівники надуживають просторовими прийменниками. Нашу увагу привернув прийменник **при**. У «Теоретичній морфології української мови» зазначено, що з семантично нейтралізованим місцевим відмінком просторові прийменники, до яких належить і прийменник **при**, передають локальність (місце) [3, с. 333]. Це засвідчує й народна приказка: живемо, як горох при дорозі.

На шпальтах газет натрапляємо на таке: ***при** купівлі товарів на суму 5 тисяч гривень покупцеві пропонують бонус.*

На радіо й телебаченні подібних помилок припускаються ще частіше. Тут можна почути: ***при** згадці, **при** перших словах, **при** відкритті виставки, **при** всій повазі до вас, **при** сприянні, **при** вашій участі, **при** всьому чесному народові, **при** згадуванні, **при** всьому цьому, **при** потребі.*

У наведених прикладах про місце зовсім не йдеться і, зрозуміло, прийменник **при** в цих випадках вжитий неправильно.

Як бачимо, просторові прийменники мають певні відтінки значень. Журналіст повинен ретельно добирати необхідний прийменник у кожній мовній ситуації.

Література

1. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / Іван Романович Вихованець, Катерина Григорівна Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 398 с.
4. Колодяжний А. С. Прийменник: [матеріали до лекцій з курсу сучасної української літературної мови] / А. С. Колодяжний. – Харків : Вид-во Харків. ун-ту, 1960.
5. Кучеренко І. К. Лексичне значення прийменника / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1973. – №3. – С. 12–23.
6. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови / І. К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1964.
7. Новітній російсько-український словник / [уклад.: Ковальова Т. В., Коврига Л. П.]. – Харків : Сінтекс, 2004. – 1168 с.
8. Пилинський М. Мовна норма і стиль / Микола Миколайович Пилинський. – К. : Наукова думка, 1986.
9. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова / Ірина Дмитрівна Фаріон. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. – 328 с.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2012 р.